

XVIII. YÜZYILIN SONLARINDA TEVZİ' DEFTERLERİNİN KONTROLÜ

Doç. Dr. Yücel ÖZKAYA*

Osmanlı İmparatorluğu askerinin iâşesini, maaşlarını, askerın donatımını, tersane ve gemi yapımını, sarayın çeşitli gereksinimlerini, devletin yeni inşaatlarını ve bayındırlıkla ilgili giderlerini, mukataaları iltizama vermekle sağladığı peşin paralar, reayadan toplattığı cizye ve diğer vergilerle sağlardı. Paşalar ve diğer devlet görevlileri taşrada iken yaptıkları masrafları, gittikleri yerlerin halkından alırlardı. İşte, mukataa ve gümrük dışındaki çeşitli vergiler ve masraflar tevzi' defterine geçirilir ve toplanır, devletin ihtiyaçları sağlanırdı. Sancak, kaza, nahiye ve köylere düşen imdâd-ı seferiyye, imdâd-ı hazeriyye, avarız, nüzul, sürsat, kürekci bedeli, bedel-i beldar, yaylakiye, kışlakiye, tekâlif-i örfiyye, menzil ücretleri, paşalar için harcanan paralar, Emr-i alî ile görevlendirilen kişilere verilen zahire, aşçı, konak ücretleri, teftiş için gelen görevlilere, şehir kethüdalarına, kadılara, naiplere, mimar başılara, mübaşirlere, menzil beygirlerine, kaza halkı tarafından görevlendirilen kişilere, muhızırbaşlara, muhızırlara, mahkeme katipleriyle hademelere, mukayyidlere, sekbanbaşılara, sekbanlara, ordu için temin edilen hayvanlara verilen ücretlerle kazalara düşen diğer giderleri gösteren deftere «salyane» ya da «tevzi' defteri» denilirdi. Bir sancağa düşen masraf, sancağın kazalarının ve nahiyelerinin mahallelerine, köylere dağıtılır ve toplanırdı.

XVIII. yüzyılda, devlet düzeninin merkezîyetçilikten çok uzaklaşmış bulunması, taşraları kontrol edemez hale gelmesi nedeni ile salyane defterlerine sık sık kânûn dışı fazla akçeler yüklenmeye başlanmıştır. Ehl-i şer' ve ehl-i örf mensupları salyane defterlerine kendi çıkarlarına uygun akçeler eklemeye başlamışlar ve halk bu durumda bunlardan şikâyet eder hale gelmiştir.

XVII. yüzyılda pek görülmeyen, ancak, XVIII. yüzyılın sonlarında pek

*) Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yakıncağ Tarihi Kürsüsü Öğretim Üyesi.

ender görülen tevzi' defteri düzenleme işi, XVIII. yüzyılda alıp-yürümüş-tür. Artık senede iki defa defter düzenleme işlemi terk edilmiş, bu bir senede pekçok defa düzenlenir olmuştur. Bu da tabii ki halkın zararına olmuştur. Tevzi' defterlerine, ismi ve yeri belli olmayan akçeler yüklenmesi halkı perişan etmiştir.

Tevzi' defterlerine eklenen vergilerden biri de kânûnlarda yeri olmayan ve devlet tarafından yasaklanmış olan, ama, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda sık sık toplanır olan tekâlif-i şâkkalardır.

Valiler tayin olunurlarken yüksek derecede ödedikleri hediyelerin tutarını geri almak, kapı halklarının gereksinmelerini sağlamak için tekâlif-i şâkka almak zorundaydılar. Valilerin tekâlif-i şâkka toplamalarının ilk nedeni, tayin olurken ödedikleri paraları geri almak, gereksinmelerini sağlamak, kısa bir süre görevde kalacakları için bu tarihler arasında mümkün olduğu kadar çok gelir sağlamaktır. Giderlerini, «imdâd-ı hazeriyye», «imdâd-ı seferiyeye» ile ve diğer gelirlerle sağlayamayan valiler ister-istemez tekâlif-i şâkka toplama yoluna gitmişlerdir. Tekâlif-i şâkkanın sürekli olmasının bir ikinci nedeni de, 1695 ten itibaren yavaş yavaş vezirlerin has ve mukataalarının alınmış olması ve buna bağlı olarak gelirlerinin azalmış bulunmasıdır. Örneğin, önceleri Sivas'a vali olanlar halktan yem, arpa gibi ücretleri aldıkları halde, sonra gelenler bunları alıp, kapı halklarına veremez olmuşlardır. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Sivas'a vali olanlar, yem ve arpa veremedikleri gibi, kendileri de sıkıntı çeker olmuşlardır. Has ve mukataaları ellerinden alınmış, kendilerine yalnız şehir yanı kalmıştı. Paşalar sefere yalnız defterde yazılı olan az sayıda kişi ile gelir olmuşlardı.¹ Devletin bu vergiyi toplamayı önleme tedbirleri merkezi otoritenin zayıflığı nedeni ile hiçbir işe yaramamıştır.

Halk ençok «zahire baha», «nal baha» ve diğer adlarla toplanan şâkka türünden vergilerin defterlere sık sık konması ve bunların senede iki defa yerine çok sık tevzi' defterinde yer almasından şikâyetçi idi. Valilerin dışında artık mütegalibeler de toplanacak salyanelere karışır olmuşlar ve kendi adlarına vergi toplar hale gelmişlerdi. Bunlarla ilgili örnekler 18. yüzyılda sayılamayacak kadar çoktur.² Bu konuda İstanbul'a sürekli yakınmalar gelmekteydi. Örneğin, Bolu'nun Dörtdivan halkı dilekçelerinde, avarız, nüzul ve subaşılıkla ilgili vergileri ödemeye razılarken,

1) Orhonlu, Cengiz; Risale-i Terceme, Ankara, 1973, Belgeler Dergisi, Türk Tarih Kurumu Yayını, sayı 3-4.

2) Özkaya, Yücel; Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık, Ankara, 1977, sh. 220-233.

kazalarındaki âyân-ı vilâyet ve voyvoda tarafından bunları toplamakla görevli olanların ehl-i örfle de anlaşp fazla akçe toplamaya ve ayrıca «nezaret hakkı» adıyla akçe yüklediklerini ve üçer-dörder kat topladıklarını belirtmişlerdi. Bunun üzerine 1 Şubat 1709 da, Bolu Kadısı'na Fermân-ı alîşân gönderilerek, bu tip kânûnsuzlukların önlenmesi istenmişti.³ Aynı şekilde, Hüdavendigâr Sancağına bağlı Timurtaş Köyü halkından bazı kişiler, kânun ve defter gereği üzerlerine düşen avarız ve diğer vergileri ödedikleri halde ve Balıkesir Kazası halkının da aynı şekilde ödemelerde buldukları halde, kendilerine fazla vergi yüklendiğini, bu yüzden Balıkesir Kazasına «nakl ve ilhak» olunmak istediklerini belirtmişler, bunun üzerine kendilerinden fazla vergi alınmaması için 7 Nisan 1724 de Hüdavendigâr Mutasarrıfına hükmü-şerîf yazılmıştı.⁴ Devletin bu konudaki çalışmaları ve uyarıları da bir işe yaramamaktaydı. Örneğin, Kayseri Kazasında Yahyalı sakinlerinden Bekdaş oğullarıyla Madazlı oğluna çeşitli tarihlerde reayanın salyane işlerine karışmamaları hakkında yapılan uyarılar hiçbir işe yaramamıştır.⁵ Mütegalibelerin bu tip hareketleri reayanın fakir düşmesine, yerini-yurdunu terk etmesine ve böylece vergi gelirinin ve devlet gücünün düşük olmasına neden olmaktadır.

Devletin en büyük isteği, şüphesiz, Osmanlı ülkesindeki halkın korunmasıydı. Çünkü, halk gözetilirse göçler önlenir, devlet otoritesi kurulur, ülkenin iktisadî geliri artardı. Bu konuda beylerbeyleri, sancakbeyleri, mütesellimler, ehl-i şer' ve ehl-i örfün diğer görevlileri birlikte hareket etmeliydiler. Özellikle, 1710 Mayıs sonlarında, Karaman Valisi Vezir Osman Paşa'ya yazılan adalet fermânında, her adalet fermânında olduğu gibi halkın korunmasına değinilmekte ve gene ekseri adalet fermânlarında görüldüğü gibi, tekâlif-i şakka türünden vergilerin alınmamasına değinilmekte ve bu konuda daha öncede hatt-ı hümayûn çıkarıldığı, bu tip hareketlerin ortaya çıkmasında kendisinin sorumlu tutulacağı hatırlatılmaktaydı.⁶ 1742 Mayıs ortalarında yazılan bir adalet-nâme-i hümayûnda ise, vilâyet valilerinin imdâdiyelerle, vergi memurlarının da kendilerine düşenle yetinmeleri açıklanmaktaydı.⁷ 1740 da çıkarılan hatt-ı hümayûn ve 1742 Mayısında çıkarılan dalet-nâme'ye⁸ karşın tekâlif-i şakka

3) İstanbul Topkapı Sarayı, Saray Arşivi, Bolu Şer'iyye Sicilleri, 42/845, Vr. 21-A.

4) İstanbul Topkapı Sarayı, Saray Arşivi; Balıkesir Şer'iyye sicilleri, No. 719, Vr. 24-A.

5) Ankara Etnoğrafya Müzesi, Kayseri Şr. Sc. 136, sh. 65.

6) Konya Mevlânâ Müzesi, Konya Şr. Sc. 44, sh. 65.

7) Ankara Etnoğrafya Müzesi, Kayseri Şr. Sc. 135, sh. 262.

8) Kastamonu Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzesi, Kastamonu Şr. Ss. No. 40, sh. 251, Vs. 399.

toplanmaya devam olunmuştu. 1739-1740 yıllarında, valilerin emre aykırı olarak teftiş adıyla bölükler gönderdiklerini⁹ ve bu tip bölük gönderilip para toplanmasını önlemek için 1768 Ağustosunda yeni bir «Evâmir-i şerîf» çıkarıldığını bilmekteyiz.¹⁰ Valilerin tekâlif-i şakka almalarını önlemek için pekçok fermân, adalat-nâme yayınlandığını tesbit edebilmekteyiz.¹¹ Artık iyice bilmekteyiz ki, Anadolu'da ve Rumeli'deki kadılar, naipler, zabıtlar, mütesellimler, âyânlar halkı ürkütüp, yerlerinden göçmelerine neden olmakta, rüşvet almakta, kadılar ve âyânlar toplanan salyane ve vergilerden kendileri adına halka akçeler yüklemekte idiler.¹²

Şimdi kısaca bu tevzi' defterlerinde yer alan masraflara kısaca bir göz atacak olursak masrafların neler olduğunu ortaya koyabiliriz. 3 Kasım 1707 deki tevzi' defteri Kayseri Sancağı Mutasarrıfı Ali Paşa'nın köylere indiğinde ve adet üzere şehirde kendisine verilen üç günlük zahire baha ve hizmet ücreti, 1707 Mayısından itibaren verilen menzil beygirlerinin ücreti bütün âyân ve halk tarafından hesaplanmış, müfredat defteri gereğince 5141 kuruş ve bir rub'a ulaşmış olduğu görülmüştür.¹³

	<u>Kuruş</u>
Paşa-yı müşârün-ileyhin kurada üç günlük konak masrafı	210
Nefs-i şehirde üç günlük zahire bahası	339
Boz Paşa Ağa'ya verilen	100
Paşa-yı müşârün-ileyhe hizmet olunan	4250
Sekban oğlu için fermân götüren ağaya verilen	46
Paşa şehire gelecek vakitte haber için gelüp-giden adamlara	6
Paşaya giden kethüdayeri ve alaybeyi ve nakibü'l-eşraf efendilere cizme ve kahve ve mest-pabuç akçesi	9 krş. 1 rub'
Hammallara ve muhziirlara verilen	2
Arpa Emini Musallacıya verilen	2
Hizmet Eden adamlara verilen	2
Sene-i mezbûre saferinden bu güne gelince menzil beygirleri ve	

9) Ankara Etnoğrafya Müzesi, Kayseri Şr. Sc. 158, sh. 32-33.

10) Ankara Etnoğrafya Müzesi, Ankara Şr. Sc. 154, Vs. 243.

11) Kayseri Şr. Sc. 158, sh. 133: 1777 Nisan ortalarında çıkarılan adalet-nâme, Konya Mevlânâ Müzesi: Karaman Şr. Sc. 289, sh. 81. Bursa Arkeoloji Müzesi, Bursa Şr. Sc. B. 215/440, Vr. 18-19, Ankara Etnoğrafya Müzesi, Kayseri Şr. Sc. 160, sh. 10, Ankara Şr. Sc. 154, Vs. 188.

12) Bursa Arkeoloji Müzesi, Bursa Şr. Sc. B. 175/319, Vr. 141-142: 1757 Kasımı ortalarında yazılan adalet-nâme.

13) Ankara Etnoğrafya Müzesi, Kayseri Şr. Sc. 112: 5 Şaban 1119 tarihli belge.

ücretleri için	160
Ve Kolagar için	15
	5141 ve 1 rub'

9 Eylül 1718 de, Anadolu Müfettişine Konya Kazasından ve nahiye-lerinden verilen masraflar ise tevzi' defterinde şöylece gösterilmiştir.¹⁴

	<u>Kuruş</u>
Hediye baha	500
Kapu harcı	150
Paşa'nın Ağasına	50
Paşa'ya gönderilen çukadara	10
Paşa'nın bayrak erlerine	8 ve 11 sümün
Paşa'nın Ağası Ömer'e on kıyye kahvenin karşılığı 20, Ömer Ağa'nın Çavuşuna 3,5 kuruş, Surre Emini Çavuşuna iki kuruş ve bir rub', Saray Masrafı 130 kuruş ve bir sümün ve bir rub'.	

1763 temmuzunda düzenlenen Ankara tevzi' defterine baktığımızda şu masrafları görmekteyiz.¹⁵

	<u>Kuruş</u>
Ankara'nın menzil beygirlerini temin etmeyi üzerine alan ve kirala-yan eski menzilcinin 1763 temmuzu başlarından itibaren eski men- zilci Hasan Beşe'nin menzil beygirliği ücreti	1600
Şehir kethüdalıkları ücretleri (Seyyid Osman-Seyyid Salih Çele- binin)	60
Kütahya Valisi'nin 1176 senesi imdâd-ı seferiyyesi	1111
Kütahya Valisinin 1177 hazeriyyesi	1309
Ankara Mutasarrıfı Ebubekir Paşa'nın hazeriyyesi	1211
1176 senesinin imdâd-ı hazeriyyesinin ikinci taksidi	860
Ebubekir Paşa'nın 1176 hazeriyyesinin üçüncü taksidi	855
Paşa'nın 77 hazeriyyesi	889
Kütahya Valisi'nin 1. imdâd-ı hazeriyyesi için ödenmesi gerekli tez- kere ile ilgili ücret	5.5
Mimar başının mahkeme ter-de-bânına ve sair rahne-dâr olan yer- lerin tamirine	53.5
Naib Hayrullah için her haneden toplanan	302
Paşa Sarayına Mimar başının masrafı	21.5
Paşa Sarayının keşfi için verilen (iki defa)	16
Kütahya'ya gelen tatara verilen	35

14) Konya Mevlânâ Müzesi, Konya Şr. Sc. 48, sh. 10.

15) Ankara Şr. Sc. 148, Vs. 277, Afyon Arkeoloji Müzesi, Burdur Şr. Sc. 198, sh. 103.

İlâm harcı	52
Kütahya Valisini incelemek için gelen adama	15
Paşa Sarayına Şehir Kathüdasının verdiği Mısır Akçesi	25
Ekrad hususuçün Kütahya'dan gelen şehrî Mustafa ağaya verilen mübaşiriye	150
Akçe başı	4
Menzilciye verilen	5,5
Bu husus için mübaşire ve devletce gönderilen şalî kıymeti ve Kütahya'ya gönderilen 2 kişinin ücreti	262
Bu husus için Şir Neşeoğlu kefereden alınan	62
Bu husus için Kalaycıoğlu'na verilecek	10
Bu husus için ilâm harcı	40
Mübaşir şehrî Mustafa Ağa'ya verilen şali kıymeti	6
Kapusuzlar için Kütahya'dan gelen Çukadara verilen hizmet ve harc-ı ilâm	49
Kapucubaşı Ağaya bindiği menzil beygirleri ücreti	70
Kütahya'dan gelen Çukadara verilen mübaşiriye	25
İstanbul'dan gelen Yukarı Kasaba halkına	40
Receb ayı başlarında 6 aylık paşa sarrafına saray-dârlar ücretleri	33
Her hânedan katip efendilere ve mukayyid efendilere ve muhızırbaşına ve muhızırlara	30
76 senesi recebinden 6 aylık Aşağı Kasaba sekbanlarına	462
Yukarı kasaba sekbanbaşlarına	354
77 muharremi (temmuzu) başlarından 1764 Ocağına kadar Yukarı Kasaba sekbanlarına	462
Aşağı Kasaba sekbanlarına	462
İstanosa gönderilen Paşa'nın çukadarı Sarı Ali'ye	8,5
Salyane noksanı için pazar başıya	685
76 senesi ilk imdâd-ı hazeriye mübaşirinin arta kalan ve yem saman kıymetleri ve menzil icâresi (kirası)	15
Eski Kütahya Valisi Vezir Mehmed Paşa'ya Ankara'dan görev yerine geçerken dairelerine verilen zahire kıymeti	2902.5
Ebubekir Paşa'ya verilen üçgünlük zahire kıymeti	529

18. yüzyıl boyunca, ehl-i örf görevlileri, salyane defterlerine kendi çıkarları için kadı ve naiplere akçeler koydurtmuşlardır. Bu işleme ön ayak olan kadı, naip, âyân gibi görevliler, bu defterlere kendi çıkarları için de akçeler eklemekteydiler.

18. yüzyılın hemen ortalarında yazılan bir adalet-nâme kadıların, naiplerin verdikleri hüccetlerden, arzlardan, sicillere yazılan «kazaya» dan ve diğer mahkeme işlerinden «harc-ı kitâbet» adıyla fazla akçe almamalarını, rüşvet alarak haksız kişileri korumamalarını, diğer ehl-i örf

ve şer' görevlilerinin ellerindeki berâtlarına ve «defter-i hakaniye» göre akçe almalarını, «yazıcı akçesi», «sarrafıye ve akçe başı ve müft ve mec-canen yem ve yiyecek» istememelerini belirttiğine göre, 18. yüzyılın ilk yarısı boyunca bu tip yolsuzlukların sürüp gittiği kendiliğinden ortaya çıkar. Aynı adalet-nâme, kethüdayerlerinin, yeniçeri serdarlarının, «âyân-ı vilâyet»in salyane ve «tekâlif»den kendilerine akçe sağlayıp, böylece halka eziyet etmemelerini de istemekteydi.¹⁶

Kadırlara, naiplere, âyânlara «hilâf-ı şer'» ve kânûn dışı vergiler ile halkı ezmemeleri, halkın üzerine kendi çıkarları için «akçe tevzi'inden içtinâb etmek» hususları defalarca tenbih edildiği halde, 1768-1774 Kırım Savaşı nedeni ile kimsenin buna uymadığı görülmüştür. Vezirler, yolları üzerinde bulunmayan kazalara uğramışlar, reayadan diledikleri kadar akçe istemişler, eyalet ve sancakları içindeki yerlere zahire defteri yollamışlardı. Valiler, zahire defteriyle, buyrulduklarını mübaşirlerle yollayarak «şu kadar kise zahire bahayı ya virirsiz veyahud kazanıza dahil olurum» tehdidini savurmuşlar ve halk ister-istemez dilenen tutarı öder olmuştur. Esasen, paşaların büyük masraflarından kurtulmak için halkın paşalara büyük hediyeler verdiklerini ve böylece paşaları şehirlerine sokmaktan kurtulduklarını bilmekteyiz.¹⁷

Taşralarda, tevzi' defterlerinde pekçok yasa dışı vergilerin toplandığı görülmektedir. Örneğin, devlet tarafından yollanan görevliler için «kahve parası» kaydının bulunduğu, ayrıca, «zahire baha», «hediye baha», «konak masrafı» gibi masrafların ağırlık kazandığı görülmektedir.¹⁸ 1779 Nisanı başlarında Anadolu'nun sağ koluna yazılan adalet-fermânında ehl-i şer ve ehl-i örf mensuplarının Kırım Sorunu nedeni ile fazla akçe topladıklarını, valilerin «zahire baha», «teftişıye», «mururiye» aldıklarını tesbit etmekteyiz. 1779 Nisan tarihli bu ferman, acele olarak ilâm, mahzar, buyruldu ile salyane defterlerinin suretlerinin İstanbul'a gönderilmesini de emretmekteydi.¹⁹ Aynı ferman devlet görevlilerinin halka

16) İzzi Tarihi, c. II, sh. 261.

17) Çağatay, Uluçay; 18. ve 19. yüzyıllarda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri, İstanbul. 1955, sh. 33.

18) Ankara Etnoğrafya Müzesi, Çankırı Şr. Sc. No. 6, sh. 28, No. 10, sh. 44, No. 15, sh. 32, Bursa Arkeoloji Müzesi, Bursa Şr. Sc. No. B. 215/319, Vr. 141-142, No. B. 215/440, Vr. 18-19, Kayseri Şr. Sc. No. 158, sh. 32-33, Konya Şr. Sc. 48, sh. 10, İstanbul Başbakanlık Arşivi, Cevdet Dahiliye: 1402.

19) İstanbul Başbakanlık Arşivi, Mühimme Defteri, 175, sh. 389: Bir sureti Anadolu'nun orta koluna, bir sureti Anadolu'nun sağ koluna, bir sureti Rumeli'nin sol koluna, bir sureti Rumeli'nin orta koluna, bir sureti Rumeli'nin sağ koluna gönderilmiştir: Sağ kol için gönderilenler bak: Bursa Şr. Sc. No: B. 215/440, Vr. 18-19. Orta Kol için: Kayseri Şr. Sc. No. 160, sh. 10 v.b.

zulüm yapmamalarını ve halkı rahatsız etmemeleri üzerinde duruluyordu. Bu adalet-nâme kadı ve valilerin neler yapacakları da açıklanıyordu. Buna göre, kadılar mürasele, hüccet ve ilâmlardan kânûn dışı fazla akçe almayacaklar, vezirler, beylerbeyleri de haslarının ve belirli yerlerinin gelirleri ile yetinecekler, halktan fazla ücretler talep etmeyeceklerdi.²⁰ Aynı şekilde âyân ve mütegalibeler de defterlere fazla akçeler yüklemeyeceklerdi. Bu konuda adalet-nâmelerin dışında, çeşitli fermân ve hükümler de yayınlanmıştır. Örneğin, Murtazabad Kazasına bağlı Buçuk Köyü halkına Murtazabad âyânlarından olan kişiler fazla akçeler yükleyip, toplamışlar ve böylece bu zeametın perişan olmasına, halkının göç etmesine neden olmuşlardı. Bunun üzerine defterde yazılandan başka vilâyet masrafı ve diğer bahanelerle halka akçe yüklenmemesi için 1772 senesinde Anadolu Valisi'ne, Ankara Sancağı Mutasarrıfı'na ve Ankara Kadısı'na fermân yazılmıştı.²¹ Bütün tedbirlere karşın «defter harcı ve vilâyet masrafı ve âyân ücreti» adları ile paralar toplanmış ve böylece «emvâl-i miriyeden hariç» senede üçer-dörder defa vergi alınır olmuştu. Bunları önlemek için 1779 Nisanı başları ile 1779 Nisanı sonlarında yazılan adalet-nâmelerden başka,²² 1783 temmuzu ortalarında Kayseri'ye yazılan fermânda, Osmanlı Ülkesindeki kazalar, kasabalar, köyler halkına vilâyet masrafları adı ile ismi ve yeri belli olmayan hesapları kapsayan defterler düzenlenmemesi tekrarlanmaktaydı.²³

Bu tip salyane defterlerinin düzenlenmesinde vilâyet âyânının büyük yük çıkarı vardı. Vilâyet âyânları kendi çıkarları için defterlerin sık sık düzenlenmesine izin vermekteydiler. Bilindiği üzere halkın üzerine vergi salınacağı zaman, halkın temsilcisi durumundaki vilâyet ileri gelenlerinin fikri alınırdı. 1784 Ocağı ortalarında, Hamid Sancağı ve Isparta Kazası görevlilerine yazılan hükümde, valilerin seferiyye ve hazeriyeler ile yetinmediklerinden tekâlif-i şâkka toplamaya devam ettikleri, müsvedde ile fakir halkın üzerine bölük gönderdikleri, vilâyet âyânlarının herkesin tahammülüne göre vergi düzenlemedikleri, kadıların kendileri için defterlere akçeler koydukları hususları tekrarlanmaktadır.²⁴

Şu verdiğimiz bilgilerden açıkca görülmektedir ki, ne adalet fermânları, ne de münferid fermân ve hükümler, valilerin, kadıların, âyânların,

20) Bursa Arkeoloji Müzesi, Bursa Şr. Sc. 79/280, Vr. 117-A.

21) Özkaya, Yücel; Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık, Ankara, 1977, sh. 190.

22) Bursa Şr. Sc. B. 215/440, Vr. 18-19, Kayseri Şr. Sc. 160, sh. 10.

23) Kayseri Şr. Sc. 170, sh. 62.

24) İstanbul Başbakanlık Arşivi, Mühimme Defteri. 182, sh. 170.

mütegallibelerin senede iki defadan fazla defter düzenlememelerini, fazla akçe toplamamalarını önleyememiştir. Çünkü, bunlar sözde kalan, tatbiki olmayan tedbirlerdir.

Kadılar, Rumeli ve Anadolu'daki kaza halkına senede birkaç defa ismi ve yeri belli olmayan salyane defterleri düzenleyip, kendileri için kânûnsuz paraları buralara koydukları gibi, voyvodalar «mukata'a zararı», «âyânlar», «âyâniye», iş erleri ve koçabaşlar da kendileri için defterlere akçeler ekletmekteydiler.²⁵ Bunların alınmasını önlemek için yapılan bütün uyarılar boşa gitmekte, salyane defterlerine yasa dışı vergiler ve akçeler eklenmeye devam olunmaktaydı. 1783 Temmuzunda (ortalarında) Kayseriye'ye yazılan fermânda, Osmanlı ülkesindeki kaza, kasaba, köyler halkına «vilâyet masârıfı» adı ile ismi ve yeri belli olmayan ve senede birkaç kere düzenlenen vergi defterlerine çok sayıda vergilerin konup toplandığını tesbit edebilmekteyiz.²⁶ 1783 Eylülü sonlarında Anadolu'nun sağ kolundaki Bursa, İzmir, Kütahya, Mekke, Medine kadılarına hitâp eden fermanın, kaza kadılarının şer'an yasaklanan davalardan para aldıkları gibi, nahiye naiplerinden bazılarının «mahsûl def'» adıyla akçe aldıklarını öğrenmekte ve bu eski usulün sürdürüldüğünü anlamaktayız. Önemli işleri geciktiren derebeyleri ve âyânların kışkırtmaları ile asker ve zahire afvı, ya da azaltılması yolunda ilâmı veren kadı ve naipler, devlet için önemli işler ortaya çıktığında akçe ve ilâm harcı isteyerek ve bunları deftere geçirerek halkı perişan etmekte idiler.²⁷ 1785 Kasımı ortalarında gene Anadolu'nun sağ koluna yazılan, ama, Rumeli ve Anadolu'nun diğer kollarına da yollanan fermanın, aynı şekilde, kadıların sicillere yazılan kazayadan, hüccetlerden, arzlardan, mahkemeye ait maddelerden harc-ı kitâbet almamalarını, rüşvet yoluyla haksızları korumamalarını ve «tekâlîf tevzi'inde harc-ı mahkeme nâmı ve esâmi-i sâire ile âyân-ı memleket ile bi'l-ittifak kendü nefsiçün reayaya» akçe yüklememelerini tekrarlamaktaydı.²⁸

Seferlerin uzaması nedeniyle askerlerin gereksinimleri ve savaş gereçlerinin sağlanması nedeni ile kazalara cesîrî vergilerin yüklendiği, halkın gözetilmediği her savaşın sonunda tekrarlanır-dururdu. Esasen, savaş sıralarında reayaya tevzi' defterlerinde pekçok vergide yüklenirdi. 1787-1792 Osmanlı-Rus, Osmanlı-Avusturya savaşları sırasında da bu

25) İstanbul Başbakanlık Arşivi, Cevdet Dahiliye, 10665.

26) Ankara Etnoğrafya Müzesi, Kayseri Şr. Sc. 170, sh. 62.

27) Bursa Arkeoloji Müzesi, Bursa Şr. Sc. B. 220/449, Vr. 45.

28) İstanbul Başbakanlık Arşivi, Mühimme Defteri. 183, sh. 183.

böyle olmuştu. 1793 Ocağında (ortalarında) yazılan evâmîr-i şerîf de bunu dile getirmektedir. Kazaların halkına sefer sırasında «fırsat vaktidir» diyerek çok miktarda masraflar yüklenmiştir. Savaş bittiği halde, bunların alınmasına devam olunmaktadır. Derebeyler, kadılar, naipler birlikte anlaşmakta, fakir halktan alınan «cerîme»den başka, senede birkaç defa defter düzenlemektedirler. Bu fermân bu defterlerin senede ancak iki defa düzenleneceğini de hatırlatmaktadır.²⁹

Devlet, tevzi' defterlerini kontrol etmediği için çıkarı olanlar rahatça bu defterlere diledikleri kadar akçeleri koyabilmektedirler. Bu konuda çıkarı olan kişiler aralarında anlaşmakta ve bu yolsuzluklara göz yummaktadırlar. Bunu önlemek için en önemli husus tevzi' defterlerinin kontrolü, ama, bu kontrolün çok iyi yapılması ve salyane defterlerinin İstanbul'a eksiksiz ve zamanında gönderilmesi ile mümkün olabilirdi.

Daha, XVIII. yüzyılın ortalarında, Süleyman Penah Efendi, devlet görevlilerinin defterlere fazla akçe koymak yoluyla halka eziyet ettiklerini anlamış ve meşhur risalesinde, âyân ve kocabaşlıkların deftere iki misli akçe yüklediklerini belirtmiş ve kazalardan tevzi' olunacak defterin sancakbeyine ilâm ile gönderilmesi, onun da defterin üzerine «sah» görülmüştür ibaresini çekmesinden sonra, bunun sicile kaydının yapılması, bu konuda valilerin para istememesi, eğer «defâtir-i müfredât» İstanbul'a yollanırsa, fakir halka büyük iyilik olacağını belirtmişti.³⁰ Ama defterlerin kontrolü hususu ancak Selim III. zamanında gerçekleşebilmiştir.

Her ne kadar 1779 Nisanında yayınlanan adalet-nâmede ilâm, mahzar ve buyruldu ile salyane defterlerinin İstanbul'a gönderilmesinin istendiğini daha önce belirtti isek de bu tatbik olamamış, bunun tatbiki Selim III. devrine rastlamıştır.

Selim III. layihaların hazırlanmasını emrettiği zaman memleketin askerî ve ekonomik yönden sağlam bir şekilde düzenlenmesini hesaplamıştı. Layiha verenlerden, Tatarcıklı Abdullah Efendi kasaba ve köylerin tahrîrleriyle gelirlerin kontrol edileceği ve devlet hazinesinin artacağı hususunu ortaya koymuşsa da, zaman kısa olduğundan, kaza defterlerinin her altı ayda bir defa İstanbul'a getirilmesi, memurlar önünde kontrolü uygun bulunmuş ve Selim III. bu konuda fermân buyurmuştu. Bunun tat-

29) Konya Mevlânâ Müzesi, Burdur Şr. Sc. 198, sh. 130. 1788'deki yolsuzluklar için bak. Konya Mevlânâ Müzesi, Isparta Şr. Sc. 177, sh. 7.

30) Özkaya, Yücel; Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık, sh. 268.

biki için de, 1792 Aralığı ortalarında her yere «evâmir-i şerîf»ler gönderilmiş, mübaşirler tayin olunmuştu.³¹

Tevzi' defterleri, Anadolu, Rumeli, Mora olmak üzere üç kısma bölünerek kontrol edilecekti. Anadolu defterlerine eski defterdar Mehmed Şerif Efendi, Rumeli defterlerine Yenişehirli Mustafa Bey, Mora defterlerine Tersane Emini Moralı Osman Bey bakacaktı.³²

Alınan tedbirleri şöylece sıralamak mümkündür:

1 — Defterler altı ayda bir, yani senede iki defa düzenlenecek, ayrıca defter düzenlenmeyecek.

2— İsmi ve yeri belli olmayan masraflar kazalara dağıtılmayacak.

3 — Altı ay içinde her ne kadar masraf olursa isim ve yeri yazılıp İstanbul'a yollanacak.

4— Bundan sonra her kazanın salyane defterleri tevzi' edildikten sonra kazaların mahkemesinden bir sureti çıkarılıp, İstanbul'a yollanacak.

5 — Defterlerde fazla ücret olduğu görülürse, defteri imzalayan hakim ve vergi dağıtan âyân ile iş erlerinden bu miktar zorla geri alınacak ve sahibine verildikten başka, bu işe başvuran hakimin ismi defterden silinecek, yani görevi geri alınacak ve kendisi kazadan sürülecek, diğer zalimler de cezalandırılacaktır.

6 — Defterler İstanbul'da görevli kişilerce incelenecek.

Defterler ruz-ı hızırdan ruz-ı kasıma ve ruz-ı kasımdan ruz-ı hızıra kadar olmak üzere senede iki defa düzenleneceklerdi.

Görüldüğü üzere, defterlerin İstanbul'da kontrolü dışında sıralanan tedbirler, daha önceki belgelerde de sık sık tekrarlanan hususlardır. Burada yeni bir husus olarak defterlerin İstanbulda görülmesi maddesi getirilmiştir. Üzerinde tarih olmamasına karşın, 1787-1792 savaşı sonunda yazıldığı ortaya çıkan, Sadrazam tarafından Selim III.'e sunulan ve üstte Selim III. hatt-ı hümayûnu bulunan belgedeki tedbirler³³ 1792 Aralığında yerine getirilmiştir.

31) İstanbul Başbakanlık Arşivi. Cevdet Dahiliye, 11881. Uluçay, Çağatay; 18. ve 19. yüzyıllarda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri, İstanbul, 1955, sh. 54.

32) Ahmed, Cevdet; Tarih-i Cevdet, Der-sa'adet. 1303, c. 6, sh. 55.

33) Cevdet Dahiliye, 10665.

Salyane defterlerinin kontrolü ile ilgili olarak elimizde pekçok belge vardır.³⁴ Ama tedkik edilmek için gönderilen defterlerin çoğu zamanında İstanbul'a yollanmamıştır. Bazı kazalar ise bunları hiç göndermemişlerdir. Çoğu kez de, senede iki kez tertiplenen bu defterlerin dışında, şehrin ihtiyacını karşılıyormuş gibi defterler tertiplenip, suistimal yoluna başvurulmuştur. Devlet her fermânında, senede iki kez düzenlenen defterlerin dışında, sanki şehrin önemli gereksinimlerini karşılamak için yapıyor izlenimini vererek «aralıkta başka defter tertip ve tevzi'» olunmamasını da tekrarlayıp durmuştur. Ayrıca, âyân ve iş erleri, defterin İstanbul'a gelip-gitme işi için, halktan bir ücret almaktaydılar ki bu da aslında yasa olup, bir çeşit yolsuzluk nedeni idi. Bunun alınmaması da tekrarlanıp durmuştur. Hakimler, yalnız kuruş başına bir para alabilirlerdi. Ama, onlar da salyane defterine fazla akçeler eklemeye devam etmekteydiler. Aynı şekilde âyânların da deftere kendileri için ücret eklemeleri, ne kadar ücret ile idare edebiliyorlarsa bildirmeleri ve böylece, hakim ve kadıların yolsuzluklarının önü alınmak istenmişti. Bu konudan olmak üzere, Karahisar-ı Sahip Kazası Âyânı Molla-zade Seyyid Ahmed Ağa'nın senede 3500 kuruşla idare edebileceğini kaza kadısı İstanbul'a iletmişti.³⁵

Dimetoka Âyânı için âyânlık ücreti ikibin kuruş olarak tahsis olunmuştu.³⁶ Salyane defterlerinin kontrolü ile âyânların salyane defterlerine koyacakları zamların önü alınacaktı. Böylece, Gümilcine'de, Firecik'te ve çeşitli yerlerde halkın âyânların tekâlif defterlerine fazla akçeler koydukları yolundaki yakınmaları³⁷ önlenilecekti. Rumeli yakasındaki tevzi' defterlerini kontrol edebilmek için defter nazırı atanması yoluna gidildi. Bu durumda da yakınmalar ortaya çıktı. Bazı kazalar âyânlarından memnun olduklarını, âyânlarının tevzi' defterlerine zam yapmadığını beyanla, Defter Nazırı'na çok para ödemek gerektiğini, bu yüzden de buna taraftar olmadıklarını belirttiler. Örneğin, Kesriye Kazası halkı, Divân-ı alî'ye sundukları dilekçelerinde, âyânlarından çok memnun olduklarını, defter nazırına ihtiyaçları yok iken, nazır gönderilecek tarzında haberler duyduklarını ve endişeye kapıldıklarını açıklamaktaydılar. Bunlar nazırlara çok maaş vermek gerektiğini, kendilerinin defter nazırının maaş ve masraflarını ödeyemeyeceklerini ileri sürmüşlerdi. 1207 (1792-1793) den itibaren olan defterlerin incelenmesinin gerekli olduğunu bilen Kesriye halkı, bunun sağlanması için şöyle bir çözüm bulmuşlardı. Hesaplarla il-

34) Kayseri Şr. Sc. 172, sh. 1, sh. 3, sh. 4, Ankara Şr. Sc. 185, sh. 338, Vs. 240 v.b.

35) Özkaya, Yücel; Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık, sh. 27.

36) Cevdet Dahiliye. 9222.

37) Cevdet Dahiliye. 1678, 15761 vb.

gili defterler sicillerden çıkarılacak, herkesin gözü önünde incelenecek ve daha sonra eğer gerekirse defter nazırının gönderilmesi istenecektir.³⁸

1792 yılında tekâlif defterlerinin kontrolü karara bağlanmış ise de, defterler ancak 1793 de gönderilmiş olup, bunlarda 1792 senesinin hesapları mevcuttur.

1787 de başlayan Avusturya ve Rusya savaşları sonucunda Osmanlı Devleti ekonomik yönden halkın yardımını istemiş ve görevlilerin halkı soymasını önleyememişti. Bu savaşlar son olarak 10 Ocak 1792 de Rusya ile yapılan Yaş Anlaşması ile sonuçlanmıştı. Daha önce 1791 de Avusturya ile barış yapılmıştı. İşte, Devlet ancak bu tarihten sonra Anadolu ve Rumeli ile ilgilenmek fırsatını bulabildi. Ama, 1787 de başlayan seferlerin uzaması sebebiyle askerlerin gereksinmelerini sağlamak ve sefer nedeni ile çeşitli vergilerin kazalara dağıtılıp, toplanması sonucunda halk perişan olmuştu. Savaş sırasında fırsatı ganimet bilenler birçok masraflarını halka yükledikleri gibi kendileri için de pekçok vergiler dağıtıp, toplamışlardı. Seferlerin sonuçlanması nedeni ile sefer vergilerinden halkın kurtulması gerekirken, bu soyguna alışan görevliler alıştikları adetlerini terk etmiyorlar, halka gene kendileri için vergiler yüklüyorlardı. Anadolu'da ve Rumeli'deki kazalar halkının ekserisine zalimler bir sürü vergiler yüklüyor, fukaradan aldıkları «cerâim»den başka, senede birkaç defa ismi ve yeri belli olmayan hususlar için diledikleri gibi defterler düzenliyorlardı. Bu çeşit zulümlere kadılar ve naipeler de iştirâk edip, kadılar «harc-ı imzâ ve defter akçesi», voyvodalar «mukata'a zararı», âyânlar «âyâniye» adıyla, iş erleri ve kocabaşılar da kendileri için defterlere pekçok para koyup, toplamaktaydılar. Devlet, 1792 nin ortalarından itibaren bunları önlemek için çalışmalara başladı. 1793 Ocağı sonlarında Konya'ya gelen Emr-i şerif Selim III. ün defterlerin kontrolü ile ilgili olarak 1792 Aralığında aldığı kararlar ilgili idi. Bu emr-i şerifde bütün orta kolda, bundan sonra fukara ve zuafa üzerlerinde bu makûle mezâlim ve te'adiyatın önlenmesinin padişahın «matlûb-i hümayunu» olduğu da açıklanıyordu. Bundan sonra her kazanın vergi dağıtımını senede iki defaya ait olup, her altı ayda bir defa defter düzenlenecek ve başka defter düzenlenmeyip, yeri belli olmayan masraflar defterlere konmayacaktı.³⁹ Aynı hususlar ve Konya Defterinin Suretinin İstanbul'a gönderilmesi, 1793 Mayıs ortalarında Konya'ya da duyurulmuştu.⁴⁰

38) Cevdet Dahiliye. 5063.

39) Konya Şr. Sc. 66, sh. 149, no. 2, Fotokopi: 1.

40) Konya Mevlânâ Müzesi, Konya Şr. Sc. 66, sh. 137, no. 2, Fotokopi: 2.

Salyane defterlerinin senede iki defa düzenlenmesi ve İstanbul'a gönderilmesi konusundaki fermânlar, Denizli ve Gedüs mahkemelerinde de okunmuş ve 1793 Nisanında bulunan ilgili ilâmlar İstanbul'a yollanmıştı.⁴¹

1792 Aralıkta çıkarılan «evâmir-i şerîf» gereğince, 1792 Ağustosunun ilk günlerinden itibaren Ankara'nın bir senelik masraf defteri incelenmek üzere İstanbul'a gönderilmişti. Bunda bir senelik menzil, hazeriyye, sekban ücretleri ve diğer masraflar toplam 3855 kuruş tutuyordu. Bunu, Anadolu defterlerini incelemekle görevli Şerif Mehmed Paşa tedkik etmiş, hesapların uygunluğunu ve yerinde olduğunu bizzat belirtmişti.⁴² 1793 Kasımında ise, İstanbul'dan Ankara Naibine yazılan emirde, salyane defterinin İstanbul'a geldiği ve pek makbule geçtiği belirtilmişti. Ankara Defterini inceleyen Şerif Mehmed Efendi, defterin 1793 recep ve muharrem aylarına göre iki defa için düzenlendiğini (Mart ve Ağustos), recep ayından itibaren düzenlenenlerin ileride olabilecek hesaplara göre yapıldığını belirtmişti. Defterde masraflar toplam 5404 kuruş olup uygun-suz ve kânunsuz para toplanmadığı sonucu ortaya çıkmıştı.⁴³ Ama defterleri inceleyen Şerif Mehmed'e göre, gereksiz masraf yapılmamış olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Anadolu salyane defterlerine bakan şahıslar belki de yolsuzluk olmaması için sık sık değiştiriliyordu. Nitekim, Anadolu salyane defterlerini incelemeye memur Şerif Mehmed Efendi'nin yerine çok kısa bir süre içinde Hacı İbrahim'in getirildiğini görmekteyiz. Ondan kısa bir süre önce de bu görevi Mustafa Rasih yerine getiriyordu. 1794 Martı ortalarında yazılan fermândan Anadolu defterlerine Mustafa Rasih'in, 1794 temmuzu ortalarında yazılan bir diğer fermânda ise, Kayseri Defterini Tersâne-i Amire Emine ve Anadolu'dan gelecek defterleri düzenlemeye memur Hacı İbrahim'in incelediğini tesbit edebilmekteyiz. Kayseri defterinin incelenmesinden, Kayseri'nin 1794'ün 5 Mayısından ruz-ı kasıma kadar altı aylık masrafının 6750 kuruş olduğunu görüyoruz. Bu masrafın 1300 kuruşu menzil için «maktu'an» harcanmıştı. Oysa menzilin «maktuan» verilmesi uygun değildi. Bu menzil ücreti düşecek olursa, masraf 5450 kuruş oluyordu. Artık bu menzil ücretini geri almak mümkün olmadığından bu kabul edilmek zorunda kalınmıştır.⁴⁴ Anadolu defterlerine bakmakla

41) Özkaya, Yücel, Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık, sh. 269.

42) Ankara Şr. Sc. 185, Vs. 240.

43) Ankara Şr. Sc. 185, Vs. 338.

44) Kayseri Şr. Sc. 172, sh. 1, no. 2.

görevli Mustafa Rasih bu masrafları yerinde ve uygun bulmuş, gereken yerlere dağıtılıp, toplanması için izni kapsayan «emr-i şerîf» çıkarılmasını bir yazı ile belirtmişti. Bunun üzerine 1795 Martının ortalarında Kayseri'ye gerekli fermân yazılmıştı.⁴⁵ Kayseri'den gelen bir sonraki altı aylık deftere göre ise, Mustafa Rasih 1794 kasımından 1795 ruz-ı hızırına kadar olan altı aylık masrafın 6801 kuruş olduğunu belirtmişti. Ancak Kayseri Sancağı Mutasarrıflarına senede ikibin kuruş verilmesinin eskisi gibi aded olduğu, ayrıca adı geçen defterde yazıldığı üzere «yaylakiye» ve «kışlakiye» için 2250 kuruş yerine emr-i şerîfle verildiği ve 3000 kuruştan geriye 750 kuruş kaldığı, bunun eklenmesi ile ortaya çıkan 7551 kuruşun böylece dağıtılmasını ön görmekteydi. Bunun üzerine, bu konuda, 1795 Ağustosunda sonlarında fermân yazılmıştı.⁴⁶

Alınan bütün tedbirlere karşın, bazı kazalar salyane defterlerini İstanbul'a yollamıyorlardı. Ayaş, Murtazabad, Yabanabad, Şorba, Çubukabad gibi kazalar bunlara örnektir. Ankara Kadısı, İstanbul'a yolladığı ilâmında, Ankara Kazasına bağlı Ayaş, Yabanabad, Şorba, Çubukabad, Murtazabad kazalarının salyane defterlerine «emr-i şerîfe» aykırı olarak paralar eklendiğini, bir senede birkaç defa tevzi edilerek, halka zulüm yapıldığını ve defterlerin İstanbul'a gönderilmediğini belirtmişlerdi. Bu yüzden bu kazaların defterlerine ve hesaplarına, sancak merkezi olan, mütesellimin de bulunduğu «kürsü-i memleket» yani Ankara'da bakılması zorunluluğu kendiliğinden ortaya çıkıyordu. Bunun için de emr-i şerîf çıkarılmıştı. Bu defterleri inceleme görevi de Şerif Mehmed'e verildi. Bu kazalardan Ayaş Kazası'nın daha önce çıkarılan emr-i şerîf gereğince sicil defteri Ankara'ya getirildiğinde, âyânların zulmü ortaya çıkmış, fukaradan zorla alınan paraların hakkı olanlara kolaylıkla geri linip verilmesi için Capar-zade Süleyman görevlendirilmişti.⁴⁷ Bu tarihlerde, Ankara'ya Capar-zade Süleyman mütesellim atanmış ise de, o da yerine başka birini mütesellim tayin etmişti. Diğer dört kazanın durumunun da aynı şekilde incelenmesi, bu kazaların muhtarlarının marifet-i şerî ve mübaşir aracılığıyla Ankara Mahkemesinde hesapların görülüp, uygulanması için Ankara Mütesellimine, mübaşire, Capar-zade Süleyman'a ayrı ayrı Emr-i alî yollanmıştı. Bununla ilgili yapılacak masrafları âyânlar bizzat kendileri ödeyeceklerdi. Salyane defterlerine fazla akçe yükleyenlerden, bunlar geri alınıp, sahiplerine verilecek ve bu işleme başvurmuş olanlar da ce-

45) Kayseri Şr. Sc. 172, sh. 3, no. 2.

46) Kayseri Şr. Sc. 172, sh. 4, no. 1.

47) Ankara Şr. Sc. 185, sh. 374.

zalandırılacaktı.⁴⁸ Ancak, bunun tatbik edildiğini bir türlü tesbit edemedik. Demek oluyor ki, diğer fermânlar gibi bu da sözde kalmıştır.

Aynı şekilde, bu konuda Adana Kadısı da bir ilâm göndermiştir. Rasih Efendi, Adana Kadısı'nın ilâmının özetini okuduktan sonra yazmış olduğunu anladığımız yazıda, Adana Menziline ve bundan başka senelik ücret 797,5 kuruş beygir bahanın, avarız hanesi karşılığı kaza halkı tarafından menzilciye verilmesini uygun gördüğünü belirtmesi üzerine, yazının üstüne 11 Ağustos 1794 tarihli Padişahın bunu uygun gördüğünü bildiren hatt-ı hümayûnu eklemiştir.⁴⁹

Salyane defterleri ne kadar istenirse istensin, çoğu kazalar buna uymamış, bu isteğe ancak birkaç kaza cevap vermiştir. Ama, defterlerin senede iki defa düzenlenmesi, İstanbul'a yollanması, hile yoluyla sapılması tekrarlanıp durmuştur. 1795 senesinin Mayısının ortalarında salyane defterlerinin İstanbul'a yollanması hususu Ankara'ya yazılan bu fermânda da tekrarlanmaktaydı. Her kazanın altı ayda bir salyane defterini İstanbul'a göndermesi işlevi yürüyememiştir. İstanbul'a ancak beş-on kazanın tevzi'at defteri gelmiş, diğer kazalardan gelmemiştir. Gelenlerin de artık bir seneden, hatta daha fazla zamandanberi defterleri İstanbul'a gelmiyordu. Bu devlete karşı gelmeye cesaret ve itaatsizlik demekti. 1797 Ağustosunda ortalarında, âyânların kendileri için meçhul masraflar icad edip, dağıtmaya devam etmelerini önlemek için âyân ve ileri gelenlerin af olunmayacakları, hareketlerine göz yumulmayacağı, iki-üç senedenberi fermân ve düzene karşı gelinip, tevzi' defterinin gönderilmediği, bunun âyânın, kadının ve diğerlerinin itaatsizlikleri demek olduğu, kendilerinin mutlaka cezalandırılacakları Ankara'ya yazıldı.⁵⁰

Görülüyor ki, 1792 Aralığında alınan tedbirler bir türlü yürüyememiştir. Devlet, açık açık bunun devlete karşı gelmek olduğunu belirtmekte, ama, yalnızca, fermânlarda, bu tip hareketleri yapanları cezalandıracağını bildirmekten başka birşey yapamamaktadır. 1797 de yayınladığı fermânda, devlet bizzat, iki-üç senedenberi tevzi' defterlerinin İstanbul'a yollanmadığını kabul etmek ve bunu dile getirmek zorunda kalmıştır. Demek oluyor ki tevzi' defterleri 1795 tenberi İstanbul'a yollanmamaktadır. Gelenler ise birkaç sene gecikme ile gelmişti.

Anadolu'daki çıkarıcılar alışmış oldukları çıkar düzenine aykırı olan 1792 Aralığında çıkmış olan tevzi' defterlerini İstanbul'a yollama fermâ-

48) Ankara Şr. Sc, 185, sh. 374.

49) İstanbul Başbakanlık Arşivi, Cevdet Dahiliye. 11881.

50) Özkaya, Yücel; Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık, sh. 270-271.

nına uymamayı tercih etmişler ve bunda da başarılı olmuşlardır. Devlet bu sistemi uygulamayı başaramamıştır.

Devlet, defterlerin İstanbul'a gönderilmesi için bütün kollara fermânlar yollamaya devam etmişse de bunların tedkikinden de anlaşılacağı üzere, bu emirlere pekçok kazanın uymadığı anlaşılmaktadır. 18 Nisan 1795 de Anadolu'nun orta koluna yollanan fermânda da, orta koldan ancak, iki senedenberi beş-on kazadan defter yollandığı, diğer kazalardan bir tek defterin bile gönderilmediği, gelenlerin de bir seneden ve bazen daha fazla zamandanberi defterlerinin gelmez olduğu açıkca belirtilmektedir. Aynı fermânda, bunun sebebinin, âyânların ve şehirlerin ileri gelenlerinin uzun zamandanberi kendi çıkarları için defter düzenleyip, fakir halka akçeler yüklemeyi adet haline getirmelerinden, kendi kötülüklerini uygulamaya alıştıklarından dolayı olduğu da belirtilmektedir.⁵¹

Devlet, aldığı tedbirlerin yürümediğini görmüş ve bu sistemi uygulamamışsa da, defterlere fazla ücret konmamasını tekrarlayıp durmaktan geri kalmamıştır. 19. yüzyılda da, kazalardaki âyân ve voyvodalar tarafından tekâlif defterlerine usul dışında sırf kendi çıkarları için para konulmuştur. Bunların önlenmesi ve bu kişilerin halka zarar vermemeleleri kadılara duyurulmuş ve böylece âyân ve diğerlerinin değişik adlarla defterlere fazla akçeler koymalarını önlemek ve böylece fakir halkın ezilmesini, yerini terk etmesini engellemek için uyarılarda bulunulmuştur. Ama, yalnızca Şehabettin Kazasında, kaza âyânı Hacı Baki oğlu Hasan ve amcası Süleyman senede on defa salyane tertipleyerek topladığına göre, bunların bir işe yaramadığı ortaya çıkar.⁵² Fakat, devlet gene de, 19. yüzyılda tekâlif defterlerine fazla para konmamasını sürekli tekrarlamıştır. Bu emirlere uyulacağını, emirlerin sicil defterlerine geçirildiği konularını kaza kadıları İstanbul'a ilâmlarında yazmışlarsa da⁵³ yolsuzlukların önü bir türlü alınamamıştır.

51) İstanbul Başbakanlık Arşivi: Cevdet Dahiliye, 7749, Bak. 27 Nisan 1815 de Bolu ve Viranşehir sancakları Mutasarrıfı Vezir Seyyid Lütfü Paşa'ya, Şehabettin Kadısı'na yazılan hüküm. Viranşehir Sancağundaki Şehabettin Kazası halkının vergilerini ödemede kusurları yoğiken «birkaç senedenberu kaza-i mezhûr âyânı olan hacı Baki oğlu Hasan ve emmi-zâdesi Süleyman nâm kimesneler avarız nâmiyle beher haneye 863 kuruş ve senede on defa salyane tevzi' iderek fukaradan yüzyirmişer kuruş aldıklarından» ve çeşitli zulümlerde bulduklarından bu tip hareketlerinin ödenmesi istenmiştir.

52) İstanbul Başbakanlık Arvişi. Cevdet Maliye. 9078, 9113, v.b.

53) Konya 67, sh. 229. Vesika: 3.

Salyane Defteri Asitâne-i Aliyyeye gidüb makhbule geçtiği emridir:

Kıdvetü'l-nüvvâb el-müteşerri'in Ankara Kazası Naibi Mevlânâ (boş) zîde ilmihü tevki-i refi'-i hümâyûn vâsıl olucak ma'lûm ola ki, kazâ-i mezbûrun bu def'a bir kıt'a salyane defteri vurûd itmekle deftere göre sâbıkâ baş defterdârım olub Anadolu kazalarından mütevârid defâtir tefahhusuna memûr iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim Şerif Mehmed dâme mecduhu nazar eyledikde mezbûrun tevzi'atı senede iki def'aya tahsîs kılınub biri recebde ve biri muharremde tevzi' olunageldiğinden nâşi ikiyüzsekiz senesi muharremi gurrende olan işbu masârifin bazısı receb tevzi'inden beru ve bazısı olacak olacak masârif-i mukarrerinin ale'l-hesâbı olmakdan nâşi mecmu'u beşbindörtüyüzdört guruşa balığ olub meblâğ-ı mezbûrun içinden hariç hadd-i itidâl istiksâr olunacak masraf olmayub cümlesi mahsûba şâyân olduğu beyânıyla bundansonra olacak masraf dahi işbu defterden ziyâde olmamasına ve belki takasdan olmasına ihtimâm ve dikkat vediatu'llah olan fukarâ-yı ra'iyet kesret-i masârifdan himâyet ve siyânet olmak üzere tenbihâtı hâvi ve defter-i mezkûrun makhbûliyetini muhtevî emr-i şerifim sudûrunu baş defterdâr-ı sâbık mûmâ-ileyh bâ-takrîr ifâde itmekle vech-i meşrûh üzere amel olunmak fermânım olmağm, imdi fukarâ kesret-i masârifdan siyânet ve masârifin taklîli ileistirâhatleri istihsâl olunmak ve aralıkda tevzi' defteri yapılmamak ve Der-i aliyeme başka gönderilüb mahallinde başka tevzi' olmamak mültezim-i şâhânem olduğu senki mevlânâ-i mûmâ-ileyhsin ma'lûmun oldukda mukaddemâ ve hâlâ fermânım olduğu üzere amel ve hareket ve fukaranın ati-yi masârifinin ziyâde ziyâdesiyle takâssân olması husûsuna dikkât ve hilâf-ı emr-i rızâ hâlet vuku'una tecvîz ile mukaddemâ sâdır olan emr-i şerifimde mûnderic iyâze mazhar olmakdan mübâ'adet eylemek bâbında fermân-ı alîşânın sâdır olmuştur. Buyurdum ki Sadrazamım Kethüdası etba'ından kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Ahmed mübâşeretiyle hükm-ü şerifimle vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûn üzere şeref-yâfte-i sudûr olan fermân vacibü'l-ittibâ ve lâzımü'l-imtisâlimin mazmûn-u itâ'at-makrûniyle amel ve hareket ve ser-mû hilâfından tehâşi ve mücânebet eylesin. Şöyle bilesin, alâmet-i şerife itimâd kılasın. Tahrîrene fî evâsıt-ı şehri rebiyü'l-ahır sene semân ve meteyn ve elf.

Be-makâm-ı Konstantaniyye-i Mahrûse.

Kıdvetü'l-nüvvâb el-müteşerri'in Ankara Kazası Naibi mevlânâ (boş) zîde ilmihü ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-âyân hâcegân-ı divân-ı hümâyûnumdan husûs-i atîye mübâşir ta'yîn olunan Ahmed Nafiz zîde mecduhu ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Ankara Sancağı Mütesellimi (boş) zîde kadruhu tevki'-i refi'-i hümâyûn vâsıl olucak ma'lûm ola ki, memâlik-i mahrûsemde kâin kazâ ve kasabât ve nevâhi-i defter ahâliherine seferler tekrîbiyle ismi ve mahalli nâ-mâ'lûm olarak meblâğ-ı vâfize tevzi' olunduğundan ahâli-i fukarâ mübtelâ-yı envâ-i hasâr oldukları cihetden fimâ-bâd beher kazânın masârif tevzi'âtı senede iki def'aya tahsîs olunmak ve aralıkda defter tertîb ve tevzi' olunmamak, yani ruz-ı hızırdan ruz-ı kâsıma ve rûz-ı kasımdan rûz-ı hızıra gelince altı ayda bir def'a masârif defteri ismi ve ne mahalle ne mikdar virildiği tasrîhiyle tertîb ve suret-i defter Der-i aliyeme tesyîr olunmak husûsâtı mukaddemâ neşr-i evâmîr ile cümleye tenbîh ve Ayaş Kazasının dahi birkaç senelik sicilinin Der-i aliyeme celbi zmnında mukaddemce bâ-emr-i alî te'kid olunmuş idi. Senki Ankara Naibi mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsin bu def'a Der-sa'adetime vârid olan ilâmında Ankara Kazası muzâfâtından Ayaş ve Yabanabad ve Şorba ve Çubukabad ve Murtazabad kazaları salyane defterlerine hilâf-ı emr-i şerif kendü nefisleriçün meblâğ-ı vâfire zamm ve bir senede birkaç def'a tevzi' ile fukarâya zulm ve teâdi eyle-

dikleri ve defterlerini Der-i aliyeme irsâl eylemedikleri tahrîr ve inhâ ve rahmetu'l-fukarâ-i kazâha-i merkûme ihtiyârlarının rü'yet-i hesâb ve masârif-ı sahîhelerinin zâhire ih-râcı zımnında kürsi-i memleket olan Ankara'ya ihzârları bâbında emr-i şerîfim sudûru istid'a olunmuş, husûs-u mezbûr sâ bıkâ baş defterdârım olub Anadolu cânibinden müte-vârid defâtir tenkihine memûr iftihârü'l-emâci ve'l-ekârim Şerif Mehmed dâme mecduhu-ya havâle olundukda kazâhâ-i merkûmeden henüz defter vrid olmadıĝından gayri Ayaş Kazasının bundan akdem sâdır olan emr-i şerîf mucibince sicili celb olunduĝuna ve âyân-ların fesâd ve melânetleri zâhir olduĝuna mebni ve zimmetlerinde tahakkuk iden hukûk-u fukarânın bervech-i suhûlet tahsîli mülâhazasına mebni keyfiyet dergâh-ı mu'allam kapucubaşılardan iftiharü'l-emâcid ve'l-ekârim Capar-zâde mîr Süleyman dâme mecdu-hudan mukaddemce istilâm olunduĝunu ve henüz cevâbı vârid olmadıĝını vema'adâ kazâ-ların ahvâli Ayaş kıyâs olunacaĝı ve mazmûn i'lâm nefsü'l-emîrle muvâfık idiĝini beyân-birle zikr olunan beş kazânın muhtarlarının ma'rifet-i şer' ve mübâşir ma'rifetiyle me-dine-i Ankara Mahkemesinde muhâsebeleri rü'yet olunmak için Ankara Mütesellimine başka ve mübâşir ve mütesellim-i mûmâ-ileyhimânın tediye-i umûr-u me'mûreleriyle in-fâz-ı emr-i aliye ihtimâm itmek üzere kapucubaşı mûmâ-ileyhe başka evâmir-i şerîf is-dâr olunmak ve mübâşir-i mûmâ-ileyhin hizmet-i mübâşiriye ve tayinâtı ve kapucubaşı mûmâ-ileyhin hasbe'l-iktizâ ta'yîn ideceĝi adamların tayinât ve masârif-ı sâireleri bu ane dek defter irsâlinde betâat ve adem-i itâ'at töhmetiyle müttehem olan kazâhâ-i merkûme âyânlarının kendu mallarından aliverilmek ve gerek Ankara ve gerek kazâhâ-i merkûre defâtirine bir akçe idhâl itdirilmemek ve ahâli ve re'ayâdan bir ferde zerre mikdârı zulm ve teâdi vuku'a gelmemek ve hesâbları rü'yet olunacak âyânların zimmetlerinde zuhûr iden hakk-ı fukarânın bilâ-noksân eshâbına istirdâdı vesâilinin istihsâliyle fukarâ himâyet ve siyânet olunmak bâbında emr-i şerîfim sudûrünü baş defterdâr-ı sâbık mûmâ-ileyh bâ-tahrîr ifâde itmekle mübâşir-i mûmâ-ileyh ma'rifetiyle vech-i meşrûh üzere amel olun-mak fermânım olmaĝın. İmdi bâlâda beyân olunduĝu üzere mukaddemâ neşr-i evâmir ile cümleye tenbih olunmaktan maksûd nemahalle ve ne mikdar verildiĝi bilinmek ve hadd-i itidâlden ziyâde alman fukarâya redd olunmak ve fukarâ masârifinin taklîli ve bu makû-le mezâlîmenden siyânetleri irâdesine mebni olduĝu ve kazâh-i merkûmenin şimdîye dek salyâne defterlerinin adem-i vürûdu âyânlarının irtikâblarından nâşî idiĝinde şübhe ol-madıĝı ve Ankara Mahkemesinde hesâbları rü'yet ve zimmetlerinde şer'an subût bulan hukûk-u fukarâ istirdâd olunmak matlûb olduĝu ve tishîl-i maslahat zımnında ber-min-vâl-i muharrer Capar-zâde mîr-i mûmâ-ileyh başka emr-i şerîfim isdâr ve mübâşir-i mû-mâ-ileyh ta'yîn ve irsâl olunduĝu sizki mevlânâ ve mütesellim-i mûmâ-ileyhimâsîz, ma'lûmunuz oldukda ma'rifetiniz ve mübâşir-i mûmâ-ileyh ma'rifeti ve lede'l-hace mîr-i mû-mâ-ileyhin ikdâm ve ihtimâmı ile sâlifü'z-zikr beş kazânın sâlyâne defterlerine kendu nefisleriçün akçe zamm ve idhâl ile emvâl-i fukarâ-yı akl u bel' idenler herkimler ise Anka-ra'ya ihzâr ve kazâhâ-i merkûme ahâlîlerinin vekilleri hazır oldukları halde hesâbları rü'yet ve şer'an zimmetlerinde sâbit ve mütehakkık olan mebâliğ tamamen tahsîl ve es-hâbına red ve teslim ve keyfiyet ali hakikatü'l-hâl Der-i aliyeme tahrîr olunmasına ve mübâşir-i mûmâ-ileyhin hizmet-i mübâşiriye ve ta'yînâtı ve mûmâ-ileyhin tarafından müte'ayyin adamların kezâlik tayinât ve masârifleri bervech-i muharrer mürtekib töhmet olan âyânların kendu mallarından alınub virilmesine, fukarâdan bir akçe mutâlebe ve ahz olunmamasına ihtimâm ve dikkat ve hilâf-ı amr u rızâ hâlet ve fukarâya bir nev'i gadr ve teâdiyi mucib hareket vuku'una tecvîzden mübâ'adet eylesiniz, ve senki mübâşir-i mûmâ-ileyhimsin bi'l-intihâb husûs-u mezbûre ta'yîn kılınmak mücerred senden bu ma-kûle umûru tahakkuk ve tanzîmine dirâyet me'mûlüne mebni ve icrâyı irâde ve infâz-ı emr-i şerîfime dikkat eylemek irâdesine mebni olmaĝla muktezâ-yı me'mûriyetin üzere Ankara cânibine varub mütesellim-i mûmâ-ileyh ile bi'l-müzâkere kazâhâ-i merkûme ahâ-lîlerinin husemâ-i şer'iyelerinin Ankara'ya ihzârlarıyla icrâ-yı emr-i şerîfimle mübâderet

ve bervech-i suhûlet ihzârları ve emr-i şerifimin infâz ve müteayyin? olduğu halde kapu- cubaşı mûmâ-ileyhden adam isticlâbiyle tenfiz-i emr-i şerifime ikdâm ve gayret ve bâ- lâda muharrer tenbihât-ı hüsrevâneme menâfi-i vaz' ve hareket eylemekden ve itdirmek- den sen-dahî tehâşi ve mücânebet eylmın bâbında fermân-ı alışânım sâdır olmuşdur. Bu- yurdumki (boş) vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafte-i sudûr olan fermân vâcibü'l-ittibâ' ve lâzîmü'l-ımtisâlimin mazmûn-u itâ'at-makrûniyle amel ve ha- rekât ve hilâfından be-gâyet hazer ve mücânebet eyleyesiz. Şöyle bilesiz, almet-i şerife itimâd kılâsız. Tahriren fî evâil-i şehri recebül-receb sene semân ve mieteyn ve elf.
Vasale 23 fî recebül'l-ferd, Konstantaniyye-i Mahrûse

Vesika : 3

Konya Mevlânâ Müzesi; Konya Şer'iyye Sc. 67, sh. 229.

Akza-kuzâti'l-müslimin Anadolunun orta kolu yemîn ve yesâriyle nihâyetine varınca vâki' mevâli-i fihâm zidet fezâilehum ve mefâhirü'l-kuzât ve l-hükkâm kuzât ve nüvvâb zide-fazluhum ve mefâhiri'l-emâsil ve'l-akran âyân-ı vilâyet ve voyvodalar ve eshab-ı alaka ve vücûh-u memleket ve kurâ ihtiyarları ve söz sahipleri zide kadrum tevki'-i re- fi'-i hümâyûn vâsil olucak ma'lûm olaki, Memâlik-i mahrûsemde kâ'in kaza ve kasabât ve kurâ ahalilerine masârif-ı vilâyet nâmiyle ism ve mahalli ma'lûm olmayarak senede birkaç def'a defter tertib ve küllî mebâliğ' tevzi' ve tahsil ve olvecihle fukarâya zulm ve te'adî olunduğu tahkik olduğuna, hatta, bu husûsun bir rabîta-i tahta idhâliyle edf'-i mezâlîme ikdâm olunmak icâbetden olmağla beher kazada vâki' olacak masârifim tevzi'atı senede iki def'aya tahsis olunmak ve aralıkda başka defter tevzi' olunmamak, yani, ruz-ı hızırdan ruz-ı kasıma ve ruz-ı kasımdan ruz-ı hızıra dek altı ayda bir def'a masârif-i sa- hîhenin ismi ve mahalleri ma'lûm olarak defterleri Der-i aliyeme tesyîl kılınmak husûsu- na irâde-i kâtî'a-i padişâhânem ta'alluk eylediğim binâen, fîmâ-ba'd her kazanın salyâ- ne defteri vücûh-i memleket muvâcehesinde bervech-i meşrûh tertib veba'de'l-tevzi', kazalar mehâkiminden birer suret ihrâç ve Der-i aliyeme irsâl olunmak için bu bâbda ik- tizâ iden tenbihât ve tehdidât derc veişîâr olunarak sizki mevlânâ ve sâir mûmâ-ileyhim- siz şehir ve mahâll-i sâirenin mecmû'u hükkâm ve zâbitânına hitâben ikiyüz yedi senesi cumâdü'l-evvelinde evâmîr-i şerifem ısdâr ve mübâşirler ta'yiniyle sevk ve tisyâr olun- dukdansonra bu bâbda muvâharen dahi te'kid ve isti'câli hâvi sudûr iden emr-i alışân- ımın mucêb ve muktezâsiyle amel ve harekete ta'ahhüdü hâvi zikr olunan orta kolda vâki' kazalardan tevârüd iden ilâmât-ı emr-i şerif-i mezkûrun kaydı bâlâsına şerh virilmiş olub mezâmîn-i evâmîr-i aliyeme ve muktezâ-yı ta'ahhüde nazarân herbir kazanın o makûle masârif-ı sahîhelerinin defterleri beher altı ayda bir kerre Der-i aliyeme gelüb tankîh ve temyîz olunduktan sonra tahsiline ruhsatı şâmil evâmîr-i aliyem sudûr etmedikçe fuka- râdan bir akçe tahsil olunmamak ve bu husûsa hükkâm ve vücûh-i memleket tarafların- ran kemâl-i i'tinâ ve dikkat olunmak iktizâ ider iken, zikr olunan orta kolda vâki' kaza- lardan ikisenedenberu, faat, beş-on kazadan tevzi'ât defâtiri vârid olub, ma'âdâ kazalar- dan bir kıt'a defter gelmediği ve gelenlerin dahi bazen birer seneden ve bazen daha ziya- de vakitdenberu defterleri vârid olmadığı ve bu keyfiyyet âyân ve vücûh-u memleketin az vakitdenberu itiyâd itmiş oldukları habâset ve mela'netlerinden, yani, her kazanın vücûhu hod-be-hod defter tertib ve tevzi'i ve fukarâdan tahsiliyle ve emvâl-i fukarâyı diledikleri gibi ekl u bel'e ictisârlarından neş'et itmiş olduğu zâhir ve o makûle evâmîr-i aliyeme adem-i itâ'at suretlerini izhâr ve mugâyir-i ta' ahhüd ve menâf-i rızâ etvâr-ı sabıkların- da ısrâr iden âyân ve vücûh-u memleketin haklarında bundan böyle lâzım gelen ukûbet ve cezânın tertib-i icrâsına ikdâm olunacağı bedîhi ve bâhir olmakdan nâşi henüz tevzi' defter(i) gönderilmeyen kazaların iki senedenberu vâki' olan masâriflarının ve defterleri

gönderilmiş olan kazaların dahi gönderilen defterler tarihinden sonra vâki' olan masârifâtın sicillâtında kayd-ı sahih defterleri suretlerini mukaddemâ sâdır olan evâmir-i aliyem muciblerince seri'an irsâl ve tesbîle bi'l-ittifâk ikdâm ve müsâra'at ve kusur ve terâhiden be-gâyet tehaşi ve mücânebet olunmak için te'kiden ve isticâlen ve tahziren ve inzâren işbu emr-i şerîfim ısdâr ve Sadrazam çukadarlarından kıdveti'l-emâsîl İbrahim zîde-kadruhu ile irsâl olunmuşdur. İmdi kazaların tevzi'atı senede iki def'aya tahsîs kılınması ve beher altı ayda bir def'a defter tevzi'atın Dersa'adetime gönderilmesi husûsu mukaddemâ ittifâk-arâ ile istisvâb olunmuş mizâmdan olmağla bu husûs mücerred fukarâ-yı ahâlinin teksîr-i masârifdan himâyeleri ve âyn makûle(si) hod-be-hod masrif-ı mechûl tevzi'ine cesâret idememesi irâdesine mebni idüğü ve bu husûs-u mevâdd ihrâya kıyâs olunmayub taraf-ı saltanat-ı seniyyemden ale'd-devâm mezîd-i i'tinâ ve dikkat ve her bir kazanın altı ayda bir kere defter tevzi'atın(ın) isticlâbına ikdâm ve müsâra'at kılınacağı zâhir ve nemikdâr olduğu bundansonra defterleri tevarüd olunmayan kaazların hükkâm ve âyân ve vücûh haklarında afv ve iğmâz mu'ameleleri mutasavver olmadığı sizki mevlânâ ve sâir mûmâ-ileyhimsiz ma'lûmunuz oldukda mazmûn-u emr-i şerîfimi kazalarınızda iktizâ idenlere ifâde ve tefhîme mübâderet iderek henüz defterleri tevârüd itmemiş olan kazaların iki senelik masâriflarının sicilde mahfûz olan defterlerinin birer kît'a suretlerini ihrâc-birle mukaddema, fermânım olduğu vecihle Der-i aliyeme irsâl ve tesbîle ve defterleri vârid olan kazaların dahi gönderilen defterler tarihinden sonra vâki' olan masârifât-ı sahihkenin defterlerini ma'rîfet-i şer'e ve cümle ma'rîfetiyle tanzîm ve kezâlik Der-i aliyeme ib'âs ve tesyîre kemâl-i ihtimâm ve dikkat ve fimâ-ba'd dahi mukaddemâ sâdır olan evâmir-i aliyem mezâmîn-i münifesi üzere beher altı ayda bir kerre vâki' olan sahih-i masârif defterlerinin irsâl ve tisyârına sarf u sa'y ve liyâkat eylesesiz. Şöyleki, bu bâbda fimâ-ba'd dahi irtikâb kusûr ve rehâvet olunmak veyahud evâmir-i aliyeme menâfi senede iki def'adan ziyâde defter tertîbine ve fukarâdan akçe tahsiline cesâret vuku'a gelmemek ve isim ve mahalli ma'lûm olmayarak defter tevzi'e akçe zamm ve idhâl kılınmak lâzım gelur ise bi't-taharrî tahkik-birle o makûle hilâf-ı fermân ve mugâyîr-i rızâ halet her kankı kazada vuku'a gelur ise derhal ol-kaza hakiminin ismi cerîde-i kuzâtdan hak ve ahali? önünde nefy ve iclâ ile tedfîb ve âyân ve sâirlerinin dahi cezâları tertîb olunmakda dakika fevt olunmayacağı muhakkaktır. Ana göre amel ve hareket ve hilâfı vaz' ve hareket vuku'unu tecvîz itmekden itdirmekden tehaşi ve muba'adet olunmak bâbında fermân-ı alışânım sâdır olmuşdur. Buyurdumki (boş) vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sudûr olan fermân vâcibü'l-ittibâ ve lâzımü'l-imtisâlinin mazmûn-u ita'at-makrûniyle amel ve hareket ve hilâfından hazer ve mücânebet eylesesiz. Şöyle bilesiz, alamet-i şerife i'timâd kulasız. Tahziren fi evâsıt-ı şehri zi'l-ka'de sene tis'a ve meeteyn ve el. Vasale 27 fi ramazan 1210.

Kostantaniye.